

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۹/۱۵

فصلنامه مدیریت نظامی

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۱/۲۵

سال بیستم، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۹

صص ۱-۳۰

مقاله پژوهشی

تبیین نظام‌مند اندیشه‌ی دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا (حفظ‌الله تعالی)

حسین مهدیان^{۱*}، جلال ترکاشوند^۲

چکیده

دفاع همواره یکی از دغدغه‌های اصلی هر نظام سیاسی است. چراکه با امنیت ملی و بقاء کشور پیوند خورده است. دفاع کشور و تأمین امنیت ملی نیازمند چارچوب خاصی جهت این مهم است. دیدگاه‌ها و اندیشه‌های صاحب‌نظران و رهبران یک کشور می‌تواند نقشه راهی را در جهت تحقق اهداف مورد اشاره ترسیم نماید. این پژوهش، اندیشه‌های مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص شیوه دفاع در نظام ج.ا.ایران را در قالب الگویی ارائه نموده است. پژوهش حاضر از نظر فایده و هدف از نوع تحقیقات کاربردی، از نظر رویکرد از نوع کیفی بر پایه پارادایم تفسیری و از نظر ماهیت و نوع مطالعه از نوع اکتشافی است. روش تحقیق این پژوهش «داده بنیاد» است، که بر اساس آن و در راستای اهداف پژوهش به صورتی هدفمند و نظام‌مند به گونه‌ای که بتوان عصاره‌ی بینش فرماندهی معظم کل قوا در زمینه دفاع را استخراج، مفهوم‌سازی، مقوله‌سازی و سپس مدل‌پردازی نمود، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در همین راستا، در مرحله اول، تعداد ۵۸۰ گزاره در قالب ۲۴۵ مفهوم استخراج شد. در مرحله دوم ۹ مقوله اصلی (عرصه دفاع، آمادگی دفاع، عناصر دفاع، مسئله دفاع، محیط دفاع، الگوی دفاع، مسئولیت دفاع، راهبردهای دفاع و ضرورت دفاع) دسته‌بندی و احصاء گردیدند. در مرحله سوم مدل نظام‌مند از اندیشه‌ی دفاعی فرمانده معظم کل قوا جهت تدوین دکترین و استراتژی‌های نظامی کشور در راستای ایجاد بازدارندگی مؤثر ترسیم و ارائه گردیده است.

واژگان کلیدی: فرماندهی معظم کل قوا (مدظله‌العالی)، دفاع، مدل نظام‌مند از اندیشه دفاعی.

۱. استادیار علوم سیاسی، دانشگاه افسری امام علی^(ع)، تهران، ایران، (* نویسنده مسئول)؛

Hmahdian58@gmail.com

۲. دکتری ارتباطات بین‌الملل، دانشگاه افسری امام علی^(ع)، تهران، ایران؛

jalaltorkashvand56@yahoo.com

مقدمه

تلاش برای دستیابی به سطح مطلوبی از امنیت ملی پایدار همواره یکی از اصلی‌ترین راهبردها و اهداف کلان نظام‌های سیاسی بوده است. با توجه به دو نوع نگاه سلبی و ایجابی به مقوله امنیت ملی، می‌توان ادعا کرد که دیدگاه سلبی، که ناظر بر تهدیدات امنیت ملی تعریف می‌شود، با فوریت بیشتری، نظر سیاست‌گذاران امنیت ملی کشورها را به خود جلب می‌کند و مطالعات ایجابی، به رغم اهمیت مضاعف، در حال حاضر، بیشتر جنبه مطالعاتی و نظری دارد. از سویی دیگر، مطالعات امنیت ملی را می‌توان در دو رویکرد سنتی و نوین دنبال کرد. رویکرد سنتی تقریباً هم‌ارز مطالعات راهبردی در کشورهای غربی است و جنبه نظامی دارد، اما رویکرد نوین دیدی کلان‌نگر به جوانب مختلف امنیت ملی دارد و به‌نظر می‌رسد دنیای پیچیده کنونی، بیش از هر زمان دیگر، به این نوع نگاه جامع نیاز دارد (کیانی، ۱۳۹۷: ۲)؛ اما علیرغم تحولات صورت گرفته در ابعاد امنیت ملی، امنیت نظامی همچنان یکی از ابعاد مطرح در امنیت ملی کشورها محسوب می‌شود (مهدیان، ۱۳۹۱: ۴۵). به اعتقاد بسیاری، هرچند تغییراتی در نقش و وظایف نیروهای نظامی به وجود آمده است، اما تهدید نظامی هنوز اصلی‌ترین تهدید برای یک دولت محسوب می‌شود؛ زیرا تهدید نظامی همه اجزای دولت اعم از حاکمیت، سرزمین و نهاد حکومت و از سویی دستاوردهای صنعتی، اقتصادی و تمدنی جامعه را مورد هدف قرار می‌دهد (ریبیعی، ۱۳۸۷: ۱۴۰). در خصوص امنیت نظامی و آینده آن، فارغ از این‌که چه نوع نظامی بر آینده امنیت جهانی و تهدیدهای متداول حاکم خواهد شد، فرضیه‌های مختلفی ارائه شده است. پیرامون رابطه امنیت و عنصر دفاعی و نظامی، ماندل^۱ شش فرضیه را مطرح می‌کند:

- ۱- هر چه قدرت نظامی، غیرمتمرکز و پراکنده‌تر شود، امنیت کشورها و نظام بین‌المللی نیز بیشتر کاهش می‌یابد؛
- ۲- هر چه تصمیم‌گیری دفاعی در داخل و بین دولت غیرمتمرکز شود، اجرای ترتیبات امنیت جمعی نیز مشکل‌تر می‌شود؛
- ۳- هر چه وابستگی دفاعی یک کشور به خارج بیشتر شود، تصورات مربوط به آسیب‌پذیری و نیز از دست دادن کنترل نیز بیشتر می‌شود؛
- ۴- هر چه کشورها منابع خود را از دفاع نظامی به مصارف دیگر اختصاص می‌دهند، اختلاف

---

۱. Mandel

درباره مشارکت در تحمّل فشارها نیز گسترش می‌یابد؛

۵- هر چه هویت تهدیدها و دشمنان مبهم‌تر گردد، آمادگی نظامی نیز کاهش یافته و نارضایتی عمومی از هزینه‌های نظامی بیشتر می‌شود؛

۶- هر چه جنگ غیرمتعارف و چندوجهی‌تر شود، میزان موفقیت در تعیین نتیجه، پیشگیری و مدیریت آن کاهش می‌یابد (مه‌دیان، ۱۳۹۱: ۴۶).

در مورد آینده امنیت نظامی به نظر می‌رسد، هنوز عنصر نظامی تا چشم‌انداز قابل تصوّر به عنوان یک عنصر حیاتی در میزان قدرت ملی نقش‌آفرینی می‌کند (ربیعی، ۱۳۸۷: ۱۴۳).

بنابراین، در بعد نظامی و دفاعی امنیت ملی دولت هنوز موضوع امنیت است و نخبگان حاکم دولت‌ها مهم‌ترین بازیگران امنیتی‌کننده مسائل هستند (بوزان و دیگران، ۱۳۸۶: ۸۶). لذا آمادگی دفاعی برای خطرات احتمالی و به‌کارگیری مهم‌ترین و پیشرفته‌ترین ابزارهای نظامی و تاکتیک‌های جنگی _ دفاعی اولین پاسخ‌هایی بودند که افراد و دولت‌ها بدان دست یافتند. از این‌رو، یکی از ابتدایی‌ترین و مهم‌ترین اصول دفاعی داشتن اندیشه دفاعی و تنظیم راهبردهای دفاعی بر اساس آن است که در کشورهای مختلف توسط اندیشمندان و صاحب‌نظران دفاعی آن‌ها تنظیم و ارائه می‌گردد.

در این میان گام دوم انقلاب اسلامی در شرایطی آغاز شده است که دنیای پیرامونی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران آکنده از آشوب‌ها و بحران‌های مختلف است و آینده‌پژوهان حوزه امنیت دفاعی نیز درباره‌ی وخیم‌تر شدن اوضاع هشدار می‌دهند. با اینکه در طول نزدیک به چهل سال گذشته، سیاست‌گذاران و مدیران امنیت ملی کشور توانسته‌اند از سد بحران‌های مختلف بگذرند و کشور را به کشتی ثباتی در منطقه ناآرام و متشنج خاورمیانه بدل کنند باید توجه ویژه‌ای به تهدیدات پیرامونی کشور داشته باشیم و با برنامه‌ای دقیق، آمادگی‌های دفاعی لازم برای مقابله با آن‌ها را کسب کنیم.

لذا، این پژوهش در پی تبیین و تدوین نظام‌مند و هدفمند اندیشه فرماندهی معظم کل قوا با محوریت دفاع است. علت مدنظر قرار گرفتن و پرداختن به اندیشه‌های دفاعی فرماندهی معظم کل قوا آن است که از نظر سابقه، فرمانده کل قوا با سابقه ۱۵ سال مبارزه و مجاهدت در رژیم طاغوت تا وقوع انقلاب اسلامی، عضویت در شورای انقلاب اسلامی با حکم امام (ره)، معاونت وزارت دفاع در سال ۵۸ و سرپرستی سپاه پاسداران و امام جمعه تهران، نمایندگی امام در شورای عالی دفاع، نمایندگی مردم تهران در مجلس و ریاست شورای عالی انقلاب فرهنگی، ریاست مجمع

تشخیص مصلحت نظام، ریاست شورای بازنگری قانون اساسی، دو دوره ریاست جمهوری، مسئولیت‌هایی سخت و حساس و فرصت‌هایی سراسر خدمت تا سال ۶۸ و مهم‌تر از همه ۳۰ سال فرماندهی کل قوای مسلح کشور از پیشینه‌ای غنی درخشان برخوردار هستند» (خراسانی و دیگران، ۱۳۹۶: ۴). اگرچه وجوه بارز شخصیتی فرماندهی معظم کل قوا تحت‌الشعاع اعتبار سیاسی ایشان قرار دارد، ولی ابعاد علمی، حماسی و جهادی شخصیت ایشان در نزد نظامیان و فرماندهان شناخته شده است. ابهت نظامی، نقش برتر در توسعه دانش نظامی، پیشرفت‌های فناوری نظامی، آزاداندیشی و بصیرت سیاسی، پایداری، مقاومت و شهادت‌طلبی، ابعاد اخلاقی، تقوا و ساده زیستی، نظم و انضباط، مروت و جوانمردی ایشان، وسعت محبت، فقاقت، آینده‌نگری و هوشمندی، ایشان را اندیشمندی فرزانه، رهبر و فرماندهی با شخصیت چندبعدی معرفی می‌نماید. از طرفی بر اساس قانون اساسی ج.ا.ایران (اصل ۱۰۷)، ولی فقیه عالی‌ترین مقام رسمی نظام سیاسی، جایگاه مهندسی نظام و حفظ خط و جهت نظام و جلوگیری از انحراف به چپ و راست و نیز محور قدرت و فصل‌الخطاب در حاکمیت نظام اسلامی است و قانون اساسی زمینه تحقق رهبری فقیه جامع‌الشرایط را به‌عنوان فرماندهی کل قوا فراهم آورده است. بر اساس قانون اساسی ج.ا.ایران (اصل ۱۱۰)، تعیین سیاست‌های دفاعی-امنیتی از طریق شورای عالی امنیت ملی، فرماندهی کل نیروهای مسلح و اعلان جنگ و صلح و بسیج نیروها، عزل و نصب فرماندهان عالی‌رتبه نیروهای مسلح و عزل رئیس‌جمهور با ولی فقیه است. از این‌رو، نظام جمهوری اسلامی ایران و ساختار دفاعی آن که در راستای تحقق اهداف خود برای حفظ استقلال، تمامیت ارضی و اقتدار کشور از راهبردها و رهنمودهای حکیمانه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) پیروی می‌کند، باید بر اساس جوهر و شاکله رهنمودهای ایشان استوار گردد. چراکه زمینه عملیاتی شدن دستورات و آموزه‌های اسلام، در گفتار و سخنان مدبرانه ایشان ظهور یافته و قابل‌درک هست. با توجه به اینکه معظم له مسئولیت‌های خطیری را تا زعامت انقلاب اسلامی و فرماندهی کل قوا برعهده گرفته‌اند، شناخت همه‌جانبه و ساختارمند دیدگاه‌های ایشان به همراه فهم ژرف و موشکافانه معظم له از تحولات منطقه‌ای و بین‌المللی، ذخیره ارزشمندی است که در طراحی و شکل‌گیری استراتژی دفاعی کشورمان مؤثر و تأثیرگذار خواهد بود. از آنجاکه، بخش دفاعی کشورمان در چشم‌انداز ۱۴۰۴، یکی از محوری‌ترین بخش‌های پیشرفت امنیت آفرین کشور است وجود نقشه‌ای مدون و مشخص بر اساس بیانات فرمانده معظم کل قوا (مدظله) که راهگشا و الگوی حرکتی بخش دفاع در قالب یک منظومه باشد، می‌تواند تأثیر به‌سزایی در موفقیت راهبرد دفاعی کشور در افق پیش رو داشته

باشد. لازم به ذکر است، تلاش‌های صورت گرفته برای شناسایی و تشخیص امور دفاعی از منظر مقام معظم رهبری تاکنون به صورت یکپارچه مدون نگردیده درحالی که تجربیات ارزشمند ایشان در سی سال دوران زعامتشان می‌تواند در تدوین راهبرد دفاعی کشور جهت حفظ استقلال و امنیت کشور و پیش بردن اهداف کلان انقلاب و همچنین شکل دادن به یک بازدارندگی دفاعی مؤثر روشنگر و راهگشا باشد.

در همین راستا این پژوهش با مدنظر قرار دادن مسئله فوق در پی شناسایی و استخراج مفاهیم برجسته و تعیین مقوله‌های اصلی اندیشه فرماندهی معظم کل قوا (مدظله) برای طراحی الگوی «نظام‌مند» در خصوص دفاع هست.

از این رو هدف این پژوهش: «طراحی الگوی «نظام‌مند» اندیشه مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله) در خصوص دفاع» است

سؤال پژوهش نیز آن است که الگوی «نظام‌مند» اندیشه مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله) در خصوص دفاع به چه صورت است؟

اهمیت و ضرورت پژوهش

آراء و اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله)، به منظور دستیابی به استقلال و تدوین استراتژی دفاعی بومی، به خصوص در عرصه فرهنگ دفاع خودی، از اهمیت بالایی برخوردار است. ارزش و اهمیت اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله) به این دلیل است که اندیشه ایشان مبتنی بر قرآن و عترت، تجارب تاریخی صدر اسلام، تاریخ منطقه و تاریخ ج.ا.ایران است. رهبر معظم انقلاب اسلامی تنها شخصی در جمهوری اسلامی ایران هستند که علاوه بر داشتن تجربه ریاست جمهوری دوره جنگ تحمیلی، به مدت نزدیک به سه دهه (۳۱ سال)، مسئولیت فرماندهی کل قوای مسلح جمهوری اسلامی ایران را عهده داشته‌اند و به همین دلیل از منظر تجربه و اشرافیت در امور دفاعی در جایگاه منحصر به فردی قرار دارند. تا جایی که می‌توان گفت، تدابیر دفاعی رهبر معظم انقلاب اسلامی مهم‌ترین رکن اقتداربخش برای تأمین امنیت ملی و منافع ملی کشور است. لذا بکار بردن روشی مناسب برای استفاده «نظام‌مند» و «هدفمند» از این بیانات و تفهیم آن در راستای تعمیق گفتمان و به‌کارگیری اندیشه ارزشی-هنجاری ایشان در زمینه‌های مختلف از جمله در حوزه دفاعی-امنیتی، از اهمیت بالایی برخوردار است.

ضمن اینکه به دلیل وجود تهدیدات متعدد بر علیه ماهیت و هویت نظامی و انقلاب اسلامی تدوین منظومه اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای (مدظله) برای نهادهای اساسی متولی دفاع

از کشور و انقلاب، در راستای تبیین مفاهیم و مؤلفه‌ها و ترسیم الگو و اجرای راهبردها و برنامه‌های دفاعی به منظور دفاع همه‌جانبه، افزایش قدرت بازدارندگی، اقتدار و امنیت پایدار و همچنین تدوین استراتژی دفاع ملی برای طرح ره‌نامه دفاعی-امنیتی ج.ا.ایران در مقابل هرگونه تهاجم دشمن ضروری به نظر می‌رسد.

ادبیات نظری

دفاع

واژه دفاع در لغت به معنی «از کسی حمایت کردن بدی و آزاری را از خود یا دیگری دور کردن، وطن یا ناموس و حقوق خود را از دستبرد دشمن حفظ کردن» است (عمید، ۱۳۷۲، ج ۱: ۱۱۸۴). «از دستبرد دشمن حفظ کردن، بازداشتن، پس زدن، پاسخ طرف مقابل در هر دعوی، جنگی که با دشمنان کنند برای جلوگیری از حمله آنان» (معین، ۱۳۸۶: ۱۲۳۷). همچنین دفاع به معنی «دفع کردن، دور کردن از کسی هم‌دیگر را راندن» (لغت‌نامه دهخدا، ۱۳۷۵: ۱۳۲۵).

در کتاب لغت حقوقی بلاک آمده است: «حق دفاع از خود یا اموال خود در مقابل صدمه‌ای که از ناحیه دیگری وارد می‌شود، حق دفاع مشروع است. حق دفاع مشروع، جواز استعمال زور به منظور مقاومت در مقابل حمله، کشتن سوء‌قصد کننده، پاسخ‌گویی زور به وسیله زور، حتی اگر منجر به قتل شود، از شخص خود، اموال و منزل یا یکی از اعضای فامیل خود نیز محسوب می‌شود» (جعفری و دیگران، ۱۳۹۵: ۱۰). دفاع یعنی استفاده از تمام مؤلفه‌های قدرت دفاعی در مقابل جنگ به‌ماهو جنگ، یعنی اینکه دفاع فقط در مقابل جنگ صورت می‌گیرد در بقیه موارد بازدارندگی خواهد بود. تا زمانی که جنگی صورت نگیرد دفاعی وجود نخواهد داشت و کلیه مواردی که به‌منظور جلوگیری از تهاجم، تجاوز و تعدی صورت می‌گیرد مرحله بازدارندگی است (عبدالله خانی، ۱۳۹۲: ۱۴۹). دفاع همواره یکی از دغدغه‌های اصلی هر نظام سیاسی تلقی شده است؛ چراکه با امنیت و سرنوشت کشور پیوند خورده است. مفهوم کلان دفاع دارای اجزایی است که بدون تردید دفاع ملی از بارزترین و برجسته‌ترین آن‌ها محسوب می‌شود که کیفیت و ماهیت آن بر ضریب امنیت کشور تأثیرگذار است. پیچیده شدن مناسبات در عرصه بین‌المللی و منطقه‌ای از یکسو بر اهمیت این مقوله افزوده و از سوی دیگر فرایند تدوین آن را دشوار نموده است. دلیل عمده این موضوع، نقش آفرینی متغیرهای بیشتر و نیز سرعت تحولات است (عصاریان نژاد، ۱۳۹۱: ۵۶).

با مدرن شدن جوامع، اداره جامعه و حمایت از شهروندان در برابر انواع خطرات و آسیب‌هایی که می‌تواند آن‌ها را تهدید کند، بر عهده‌ی دولت گذاشته شده است. دولت نیز موظف است در چهارچوب قانون به این وظیفه عمل کند، اما نمی‌توان این موضوع را نادیده گرفت که ممکن است در برخی از موقعیت‌ها، اشخاص در معرض خطراتی قرار گیرند و در آن زمان هیچ دسترسی به نهادهای دولتی وجود نداشته باشد یا مراجعه به آن‌ها زمان‌بر باشد و موجب زیان بیشتری شود. حق دفاع مشروع استفاده از زور را برای مقابله با تجاوز و اعاده نظم موجه می‌سازد. منشور سازمان ملل مقرر می‌دارد که استفاده از زور تنها در موارد دفاع از خود و در پاسخ به تجاوز مسلحانه می‌تواند به کار گرفته شود (قاسمی و دیگران، ۱۳۹۰: ۱۱۱).

دفاع دارای ابعاد روان‌شناختی، فرهنگی اجتماعی، اقتصادی، شهروندی (غیرنظامی) و نظامی می‌باشد.

دفاع روان‌شناختی به تعهد روان‌شناختی شهروندان به ملت و اعتماد به آینده کشور و داشتن غرور، اشتیاق و وطن‌دوستی ارتباط دارد. در دفاع روان‌شناختی، اراده جمعی را برای دفاع از خود تقویت می‌شود. از بعد حقوقی نیز شامل دفاع برای محافظت از آنچه مال آن‌هاست، می‌شود. در جستجوی ماندن در صلح پیشرفت و پیشرفت در نیز از جنبه‌های روان‌شناختی دفاع است. یک دفاع روان‌شناختی قوی به ملت‌ها امکان می‌دهد استقلال خود را حفظ و از این رو سرنوشت خود را ترسیم نمایند.

دفاع اقتصادی سازمان‌دهی توانمندی‌های اقتصادی از جمله تجارت و صنعت است به شکلی که اقتصاد کشور در جنگ یا در معرض تهدید جنگ شکسته نشود.

دفاع شهروندی (مدنی)، ایمنی و نیازهای اساسی مردم را در مواقع اضطراری تا حد ممکن تأمین می‌کند. این شامل آموزش برای به‌کارگیری نیروی مردمی و جمعیت غیرنظامی در کارهای نجات، تخلیه، کمک‌های اولیه و کنترل آسیب است. دفاع مدنی قصد دارد جمعیت غیرنظامی آشنا با آن را تولید کند و شامل اقداماتی برای بقا و حفاظت و ترتیباتی برای خدمات امدادی و تأمین اضطراری اقلام مهم مانند خون، آب و غذا است.

دفاع نظامی در مورد داشتن قدرت نظامی است که قادر به جلوگیری از تهاجم نظامی به کشور بشود. یک قدرت نظامی که توانایی عمل مؤثر و قاطع را برای دفاع از کشور از طریق بازدارندگی و ایجاد قدرت دیپلماسی را داشته باشد برای هر کشوری ضروری است (Mindof, ۲۰۰۴: ۲-).

کشورهای مختلف با توجه به هویت فرهنگی-تاریخی، قابلیت‌های ژئوپلیتیک و شرایط منطقه‌ای و بین‌المللی که دارند، دارای اهداف دفاعی متفاوتی هستند اما به صورت کلی مهم‌ترین اهداف دفاعی در کشورهایی که قدرت منطقه‌ای یا جهانی هستند، عبارت‌اند از:

- ۱) دفاع از کشور در برابر حمله خارجی؛
- ۲) حفظ مزایای نظامی نیروهای مسلح در سطوح مختلف؛
- ۳) بازدارندگی دشمنان از تعرض به منافع حیاتی کشور؛
- ۴) فعال کردن هم‌تایان منطقه‌ای و بین‌المللی برای پیشبرد نفوذ و منافع؛
- ۵) حفظ توازن قدرت مطلوب منطقه‌ای؛
- ۶) دفاع از متحدان در برابر تجاوزهای نظامی و تقویت شرکا در برابر زورگویی و تقسیم منصفانه مسئولیت‌ها برای دفاع مشترک؛
- ۷) منصرف کردن، جلوگیری یا بازدارندگی از دست آوردن دشمنان دولتی و بازیگران غیر دولتی از گسترش یا استفاده از سلاح‌های کشتار جمعی؛
- ۸) جلوگیری از هدایت و پشتیبانی تروریست‌ها از عملیات خارجی علیه منافع سرزمینی و شهروندان، متحدان و شرکای خارج از کشور (۴: ۲۰۱۸، Mattis).

اندیشه دفاعی

اندیشه و تفکر فرایندی است که در آن عقل به عنوان ابزار محوری به کار می‌رود و ذهن با مرور معلومات، دانش‌ها و شهود در جهت کشف یک مجهول، حل مسئله و افق‌گشایی آینده می‌باشد. اندیشه دفاعی یا تفکر دفاعی، یک دوراندیشی، آینده‌نگری و روشن‌بینی عمیقی است که در قالب طرح‌ها و برنامه‌های دقیق راهبردی موجب تأمین منافع کشور در زمینه‌های مختلف در حال و آینده می‌شود (مراد پیری، ۱۳۹۱: ۴۴). منظور از اندیشه؛ دانش‌ها، تصمیم‌گیری‌ها، آگاهی‌ها، یادگیری‌ها، قضاوت‌ها و داوری‌های عقلانی و فکری و به بیان دیگر، ایده‌ها، دانسته‌ها، معتقدات و تجارب اندوخته شده است. البته آدمی به هنگام انجام هر کاری نخست درباره آن می‌اندیشد و منافع و مضار آن را می‌سنجد و زمانی که تصدیق به‌فایده آن پیدا کرد در پی انجام آن می‌رود و این همان معنا و مفاد قول فلاسفه است؛ که می‌گویند علت غایی در مقام تصور بر جمیع علل (فاعلی، مادی، صوری) تقدم دارد و در مقام تحقق خارجی از همه علل متأخر است.

(مطهری، ۱۳۶۵: ۴۱).

اندیشه دفاعی در تعریف عام به معنای هرگونه تفکر درباره امری و در تعریف خاص به معنای هرگونه اندیشه منسجم، دارای چهارچوب نظری، اصولی و مستدل و بااهمیت در اموری است (جمشیدی، ۱۳۸۳: ۲۹-۲۸). اندیشه دفاعی نوعی دوراندیشی، آینده‌نگری و روشن‌بینی عمیق است که در قالب طرح‌ها و برنامه‌های دقیق راهبردی موجب تأمین منافع ملی کشور درزمینه‌های مختلف در حال و آینده می‌شود (مراد پیری، ۱۳۹۱: ۴۴) اندیشه دفاعی مانند هر اندیشه‌ای از چند جزء کلی تشکیل شده است که بدون آن‌ها اندیشه‌ای شکل نمی‌گیرد. شناخت این عناصر به فهم ما نسبت به مفهوم "اندیشه" در آرا و نظر دیگران کمک شایانی می‌کند. این عناصر عبارت‌اند از: ۱- ایده‌های بنیادین؛ این ایده‌ها به لحاظ ماهیت، ناپایدار نبوده و ماندگار هستند. در واقع این ایده‌ها هستند که دلایل تغییر رهنامه‌ها را توضیح می‌دهند. ایده‌ها نقش مهمی در تعیین رفتار هر نهاد یا سازمان پیچیده‌ای ایفا می‌کنند ۲- اصول؛ اصل، مفهومی است که تمام یا قسمتی از یک نظریه، ایدئولوژی و... بر آن ابناء یافته باشد، به گونه‌ای که اگر اصل نقض شود و یا از بین برود، موجودیت آن نظریه یا ایدئولوژی با خطر مواجه می‌شود. چهار رکن عمده و عنصر اساسی اندیشه نظامی عبارت‌اند از: مبانی نظری و عقیدتی، آرا و تفکرات نخبگان، تجارب نظامی و تحولات سیاسی و نظامی (رشیدزاده، ۱۳۹۳: ۲۳). نظر به اهمیت و جایگاه اندیشه نظامی، این اندیشه نیز باید دارای اصولی باشد تا بتواند از کارکرد لازم برخوردار باشد که مهم‌ترین این اصول عبارت‌اند از: ۱- اندیشه نظامی باید مبتنی بر قالب‌های فکری باشد ۲- اندیشه نظامی باید مبتنی بر خلاقیت ذهنی باشد ۳- اندیشه نظامی باید کاربردی باشد ۴- اندیشه نظامی باید متناسب باشد (جعفری، ۱۳۹۵: ۳۹-۳۴).

۳- نظام‌مند بودن؛ هر اندیشه‌ای باید نظام‌مند باشد؛ به عبارت دیگر، اجزای هر نظام اندیشگی باید به لحاظ ماهیت و کارکرد دارای سازگاری باشند (جعفری، ۱۳۹۵: ۳۹-۳۴).

کارکردهای اندیشه دفاعی

اندیشه‌های دفاعی دستاوردهای بسیار ارزشمندی دارد و در اصل هدایت‌گر و راه‌های اصلی ایدئولوژی و علم نظامی است که بر اساس آن سیاست دفاعی یک کشور شکل می‌گیرد. از منظر بسیاری از اندیشمندان نظامی، سیاست دفاعی، تدابیر، رهنمودها و خط‌مشی‌های تدوین‌شده برای تأمین اهداف ملی است.

در یک جمع‌بندی، کارکردهای اندیشه دفاعی را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:
 الف) دستاوردهای اولیه اندیشه دفاعی، شامل (ایدئولوژی، فلسفه و علم دفاعی)؛
 ب) دستاوردهای ثانویه که در اصل حوزه کاربردی اندیشه دفاعی را مشخص می‌کند. شامل (حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نظامی)؛
 ج) دستاوردهای نهایی اندیشه دفاعی که شامل سیاست دفاعی یک کشور خواهد بود که ساختار و سازمان دفاعی کشور، راهبردهای دفاعی، تسلیحاتی، بودجه‌ای و نوع روابط با قدرت نظامی، سیاسی و غیره را بیان می‌کند (مراد پیری، ۱۳۹۱: ۴۶).

پیشینه و تاریخچه پژوهش

با بررسی‌های صورت گرفته مشخص گردید در خصوص اندیشه فرمانده معظم کل قوا، کارهای متعددی صورت گرفته است:

جدول شماره ۱: پیشینه پژوهش

ردیف	عنوان کتاب/مقاله	نویسنده	تاریخ	نتایج
۱	تدوین راهبردهای نظامی دفاع همه‌جانبه در برابر جنگ احتمالی آینده	غلامعلی رشید، کیومرث حیدری، ابوالحسن کبیری	۱۳۹۶	این مقاله در رویکرد گفتمانی خود به این نتیجه رسیده که بسیج منابع و امکانات ملی، فراملی با بهره‌گیری از ظرفیت‌های ملی و فراملی و موقعیت ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی ج.ا.ا. به‌منظور افزایش و تقویت بنیه دفاعی و مقابله با تهدیدات همه‌جانبه دشمن تأثیر فوق‌العاده‌ای دارد یعنی بیشتر به دفاع همه‌جانبه که یکی از انواع دفاع می‌باشد پرداخته درحالی‌که پژوهش حاضر جنبه عمومی داشته و کلیت مباحث مطرح در دکترین دفاعی کشور با توجه به منظومه گفتمانی مقام معظم رهبری در این خصوص را بحث می‌کند.
۲	تبیین اصول و مؤلفه‌های الگوی دفاعی-امنیتی جمهوری اسلامی	هادی مراد پیری	۱۳۹۵	نویسنده داشتن استراتژی دفاعی-امنیتی را وسیله‌ای در تحکیم و حفظ ثغور سرزمین و حفظ منافع ملی دانسته و اینکه مسئولین بخش‌های اجرایی می‌بایست در اصلاح اهل و عمران بلاد مسئولیت خود

تبیین نظام‌مند اندیشه‌ی دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا ... / ۱۱

<p>را همگام با برنامه این مهم که بنای حفظ شئون و ثغور اسلامی است ایفا نمایند دانسته است.</p>			<p>ایران از دیدگاه اسلام</p>	
<p>نویسندگان این مقاله اعتقاد دارند که اندیشه نظامی بیانگر جهان‌بینی و اعتقاداتی است که اساس عمل فردی، همگرایی و مشارکت اجتماعی و هم‌افزایی سازمانی را در جامعه نیروهای مسلح تشکیل می‌دهد. همچنین نقش فرماندهی و اندیشه مربوط به آن جزو اهم موارد هم در نیروهای مسلح است. درحالی‌که سخنی در مورد ارائه مدل برای استراتژی دفاعی کشور نمی‌گوید اما مقاله حاضر علاوه بر کنکاش در اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری مدلی را برای راهبرد دفاعی نیروهای مسلح نیز ارائه می‌نماید.</p>	<p>۱۳۹۶</p>	<p>مصطفی خراسانی، مهدی زکی پور</p>	<p>بررسی اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری در خصوص نیروهای مسلح</p>	<p>۳</p>
<p>نتایج حاصل از این پژوهش تأکید دارد بر گسترش روابط با نهادها و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی به‌منظور خنثی‌سازی فشارهای سیاسی دشمن، ممانعت از امنیتی‌سازی و مستندسازی علیه کشور در مجامع بین‌المللی از طریق ایجاد سازوکارهای جدید دیپلماتیک، اعتمادسازی و شفافیت درسیاست خارجی با استفاده از خبرگان سیاسی و حقوقدانان مجرب. همچنین تقویت انسجام ملی، حفظ وحدت از طریق ولایت‌مداری مردم و مسئولین، وحدت و همدلی ملت و دولت و تقویت پایه‌های مردم‌سالاری دینی، با استفاده از بصیرت‌افزایی و آگاهی‌بخشی. این مقاله بیشتر بر رویکرد خارجی و نیم‌نگاهی به حوزه داخلی کشور دارد، درحالی‌که مقاله حاضر به بعد دفاعی دکتترین نظامی ایران پرداخته آن هم بر اساس اندیشه‌های دفاعی مقام معظم رهبری که چراغ راه مسیر نیروهای مسلح است که تأکید دارد بر اتکا به ظرفیت‌های داخلی در جهت ایجاد بازدارندگی دفاعی.</p>	<p>۱۳۹۹</p>	<p>عباس عراقچی، سعید محمد پور شاهکلاپی، محمدعلی رحمانی</p>	<p>راهبردهای سیاسی دفاع همه‌جانبه در جنگ احتمالی آینده</p>	<p>۴</p>
<p>نتیجه این همایش‌ها عبارت بود از: چشم‌انداز رسیدن به الگویی منطبق با اندیشه امام خامنه‌ای در</p>	<p>۱۳۹۳- ۱۳۹۵</p>	<p>-</p>	<p>همایش‌های ملی تبیین اندیشه</p>	<p>۵</p>

<p>حوزه‌های نظری و رفتارهای علمی به‌منظور دفاع همه‌جانبه، افزایش قدرت بازدارندگی، اقتدار و امنیت پایدار در مقابل هرگونه تهاجم دشمن که نیازمند توجه کافی به مؤلفه‌های قدرت نظامی و وحدت و انسجام داخلی هست؛ و توجه ای به جنبه تئوریک و مؤلفه‌های تأثیرگذار خارجی و منطقه‌ای ندارد.</p>			<p>سیاسی - دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)</p>	
<p>در راستای تبیین اندیشه امنیتی فرماندهی کل قوا با اشاره به مفهوم جنگ نرم و قدرت ملی به‌عنوان مبانی نظری تحقیق، بیانات مقام معظم رهبری (مدظله) پیرامون مفهوم جنگ نرم و ساخت قدرت درونی نظام را از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۹۳ مورد واکاوی قرار داده‌اند و راهکارهای مقابله با جنگ-نرم از دیدگاه ایشان را بیان نموده و تأثیراتی را که در استحکام ساخت قدرت درونی نظام به دنبال دارد را موردبررسی قرار داده و در پایان پیشنهادهای لازم ارائه نموده‌اند. در این مقاله نتایج به‌دست‌آمده بیانگر آن است که به‌کارگیری راهکارهای ارائه‌شده از منظر مقام معظم رهبری (مدظله) در جهت مقابله با جنگ نرم موجب تقویت و استحکام ساخت قدرت درونی نظام می‌شود و قدرت ملی را در صحنه بین‌المللی افزایش می‌دهد. درحالی‌که پژوهش حاضر تأکید بر رویکرد و راهبرد دفاعی نیروهای مسلح با الهام از اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری است.</p>	<p>۱۳۹۵</p>	<p>حسین مهدیان، یعقوب یوسفوند</p>	<p>تبیین اندیشه امنیتی امام خامنه‌ای (حفظ) ... در حوزه جنگ نرم و نقش آن در استحکام قدرت درونی نظام ج.ا.ا</p>	<p>۶</p>

در مجموع، بررسی ادبیات و پیشینه موضوع بیانگر این است که پژوهش حاضر در موارد زیر با تحقیقات قبل از خود متمایز است: تاکنون پژوهشی که هم از نظر موضوعی و هم از نظر چارچوب نظری با موضوع و چارچوب این پژوهش کار شده باشد یافت نشد؛ برخی از پژوهش‌ها فقط به مباحث نظری پرداخته شده؛ برخی دیگر علاوه بر چارچوب نظری وارد مباحث مصداقی شده‌اند اما با موضوع این پژوهش متفاوت هستند. عده‌ای از تحقیقات انجام شده هم که روی اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری کار کرده‌اند از نظر روش‌شناسی با این پژوهش متمایز هستند. در نهایت می‌توان گفت پژوهش حاضر به صورت خاص در پی طراحی مدل و الگوی نظام‌مند اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری است که تاکنون سابقه‌ای مشابه آن یافت نشده است.

روش‌شناسی پژوهش

نوع و روش تحقیق

روش تحقیق این پژوهش کیفی است؛ که در آن برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نظریه «داده بنیاد»^۱ استفاده می‌شود. این مطالعه از نظر هدف، اکتشافی و به دنبال ایجاد دانش و بصیرت و درک بهتر از پدیده مورد بررسی است. اجرای این پژوهش به منظور پاسخ به این سؤال صورت می‌پذیرد که مفاهیم شاخص و مقوله‌های اصلی و الگوی نظری اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله) در خصوص دفاع کدامند؟

پاسخ به این سؤال با بررسی و تحلیل اندیشه فرماندهی کل قوا در خصوص دفاع - به‌عنوان یکی از متولیان امر در کشور، به روش استقرایی صورت گرفته تا مفاهیم و مقوله‌های اصلی را در این زمینه مورد شناسایی قرار گیرد تا بتوان با تصویر روشن‌تر و کارآمدتری از اندیشه معظم له در خصوص دفاع، مدل و الگوی مورد نظر ایشان را ترسیم نمود.

مطالعه و بررسی پیشینه و ادبیات نظری این پژوهش نشان دهنده اهمیت و ضرورت مقوله‌های دفاع، دفاع مشروع، اندیشه دفاعی و به خصوص اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (حفظه ...) است. با توجه به اینکه پژوهش‌های صورت گرفته به مدل نظام‌مند راهبردهای نظامی - دفاعی تأثیرگذار بر قدرت بازدارندگی کشور منتهی نشده‌اند، این پژوهش با خوانش هدفمند و نظام‌مند اندیشه دفاعی فرماندهی کل قوا برای اهداف متصور صورت گرفته است.

روایی این پژوهش در دو بعد مد نظر قرار گرفته است. نخست اینکه اندیشه دفاعی رهبر معظم انقلاب به عنوان کسی که بیش از سه دهه مسئولیت فرماندهی کل نیروهای مسلح کشور را بر عهده داشته است، از بالاترین درجه اعتبار برخوردار می‌باشد. ضمن اینکه مفاهیم، مقوله‌ها و در نهایت مدل ارائه شده پس از تبادل نظر با تعداد ۸ نفر از صاحب‌نظران در حوزه‌های مرتبط به دست آمده و دیدگاه‌های اصلاحی آن‌ها نیز اعمال گردیده است.

در خصوص پایایی نیز، هر سه گام ۱- کدگذاری باز، ۲- کدگذاری محوری و ۳- کدگذاری انتخابی متن خوانش شده بیانات، توسط سه نفر از پژوهشگران در مراحل مختلف کدگذاری،

استخراج مفاهیم و احصاء مقوله‌ها صورت گرفته و نتایج به‌دست‌آمده باهم همپوشانی کاملی داشته است. لازم به ذکر است در استخراج و احصاء مفاهیم و مقوله‌های به‌دست‌آمده، دیدگاه تکمیلی ۶ نفر از صاحب‌نظران لحاظ گردیده است.

بیکره تحقیق

پژوهش حاضر بر مبنای بیانات و اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله) در خصوص دفاع از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۹۸ صورت گرفته است.

متغیرهای تحقیق

این پژوهش از نوع اکتشافی و استقرایی است و به‌صورت کیفی با روش داده بنیاد انجام می‌شود، اما در کلیت پژوهش موضوع دفاع در بیانات و اندیشه مقام معظم رهبری، مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد.

ابزارهای گردآوری اطلاعات

ابزار گردآوری داده‌های پژوهش حاضر، شامل فیش‌برداری (کتابخانه‌ای)، استفاده از مراجع و منابع علمی و همچنین دیدگاه مسئولان مربوطه از وب‌گاه‌های رسمی و معتبر و همچنین به‌منظور بررسی و تحلیل بیانات مقام معظم رهبری، داده‌های بیانات از نرم‌افزار حدیث ولایت در خصوص دفاع مورد خوانش قرار گرفته و از طریق سازمان‌دهی و ارتباط داده‌ها با یکدیگر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها در این پژوهش روش داده بنیاد است. در همین راستا برای فرایند تجزیه و تحلیل و الگوسازی، سه گام صورت می‌گیرد:

۱- در گام اول (کدگذاری باز)؛ خواندن و مطالعه دقیق بیانات و اندیشه‌ها، فیش‌برداری مطالب و مفاهیم مهم و کدگذاری باز آن‌ها برای تعیین مفاهیم^۱ شاخص حاوی پیام صورت گرفته است. کاری که در این مرحله صورت گرفته بخشی از تحلیل است که با عنوان کدگذاری باز یا اولیه شناخته می‌شود و در آن مفاهیم اصلی و فرعی بیانات شناسایی شده است. در این

مرحله ۵۸۰ کد (در قالب مفهوم و زیر مفهوم) از طریق پرسیدن سؤالات و انجام مقایسه‌ها شناسایی و استخراج شده است.

۲- گام دوم (کدگذاری محوری)؛ بازخوانی و سؤال کردن درباره‌ی مؤلفه‌های شاخص، انجام مقایسه، فکر کردن و کدگذاری محوری و تعیین مقوله‌ها برای ترسیم و طراحی الگو است. در این مرحله از پژوهش حاضر تعداد ۹ مقوله اصلی و تعداد ۵۸ مقوله فرعی به دست آمده است. در این مرحله با توجه به عناصر نظریه داده بنیاد (یعنی شرایط علی، پدیده محوری، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، پیامدها و راهبردها) پدیده محوری تعیین، ارتباط سایر عناصر با آن مشخص، و گزاره‌های حکمی (قضایا) پژوهش بیان گردیده است. گزاره‌های حکمی فرضیه‌هایی است که روابط بین مقوله‌ها و عناصر با پدیده محوری را در الگوی ارائه شده روشن می‌کنند (شکل ۱).

«شرایط علی»: مقوله‌هایی مربوط به شرایطی که بر مقوله محوری تأثیر می‌گذارند؛

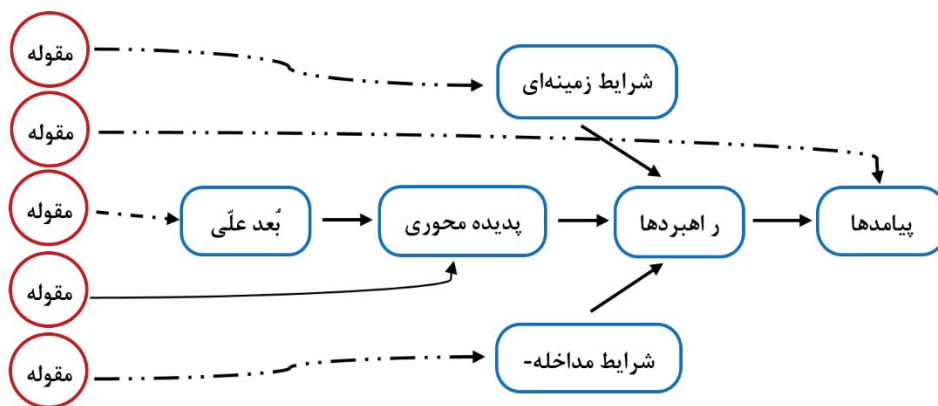
«زمینه»: شرایط عامی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارند؛

«مقوله محوری»: یک صورت ذهنی از پدیده‌ای که اساس فرآیند است؛

«شرایط مداخله‌گر»: شرایط خاصی که بر راهبردها تأثیر می‌گذارند؛

«راهبردها»: کنش‌ها یا برهم‌کنش‌های خاصی که از پدیده محوری منتج می‌شود؛

«پیامدها»: خروجی‌های حاصل از استخدام راهبردها (دانایی فر، امامی ۱۳۸۶، ۸۴).

شکل شماره ۱: مدل پارادایمی کدگذاری محوری (کرسول ۲۰۰۵، ۴۰۱)

۳- گام سوم (کدگذاری انتخابی)؛ برای تفسیر و تبیین الگو و مدل استخراج شده است. در این سطح سعی می‌شود با کنار هم نهادن مقوله‌ها حول مقوله محوری، به‌عنوان مضمون اصلی یک روایت تئوریک برای پدیده ارائه شده و ضمن آن، حول و حوش این رشته اصلی، بین مفاهیم و مقوله‌ها، ارتباطی نظام‌مند ایجاد شود و مدل نظام‌مند ترسیم و ارائه گردیده است.

یافته‌های پژوهش

مرحله اول: کدگذاری باز شامل (استخراج کدها و احصاء مفاهیم)

در این بخش از پژوهش در راستای اهداف پژوهش یعنی: «طراحی الگوی «نظام‌مند» اندیشه مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله) در خصوص دفاع» به‌عنوان هدف نهایی اصلی پژوهش و عنوان اهداف مقدماتی و فرعی پژوهش یعنی:

۱- شناسایی و استخراج مفاهیم برجسته اندیشه مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله) در خصوص دفاع.

۲- تعیین مقوله‌های اصلی اندیشه مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله) در خصوص دفاع؛ بیانات و مکتوبات فرماندهی معظم کل قوا (مدظله) از سال ۱۳۶۸ تا سال ۱۳۹۶ به صورتی هدفمند و نظام‌مند به‌گونه‌ای که بتوان عصاره بینش فرماندهی معظم کل قوا را استخراج، مفهوم‌سازی، مقوله‌سازی و سپس مدل‌پردازی نمود، مورد خوانش قرار گرفته است.

در همین راستا در مرحله اول در راستای کدگذاری باز اندیشه فرماندهی معظم کل قوا (مدظله) در خصوص دفاع ایران، فیش‌برداری مطالب و کدگذاری باز آنها برای تعیین مفاهیم شاخص حاوی پیام صورت گرفته است. در این مرحله تعداد ۵۸۰ گزاره در قالب ۲۴۵ مفهوم یا مفهوم فرعی استخراج گردیده است.

مرحله دوم: کدگذاری محوری

در این مرحله مقوله‌ها و مفاهیم اندیشه دفاعی فرماندهی معظم کل قوا (مدظله) احصاء گردیدند. مقوله‌های اصلی اندیشه دفاعی فرماندهی معظم کل قوا (مدظله) عبارت‌اند از:

۱- عرصه دفاع ۲- آمادگی دفاع ۳- عناصر دفاع ملی ۴- مسئله اصلی دفاع ۵- محیط دفاع ۶- الگوی دفاع: دفاع مقدس ۷- مسئولیت دفاع ۸- راهبردهای دفاع ۹- ضرورت دفاع

بر اساس روش تحقیق و تجزیه و تحلیل صورت گرفته در این پژوهش یافته‌های زیر حاصل

گردیده است:

جدول شماره ۲: بعد شرایط زمینه‌ای

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله	بعد
دفاع از حقوق ملت	دفاع از ارزش‌ها و آرمان‌ها	عرصه دفاع	شرایط زمینه‌ای
دفاع از آرمان‌های انقلابی و ملی			
مبارزه با ظلم و دفاع از مظلوم			
دفاع از ارزش‌های الهی			
دفاع از هویت اسلامی	دفاع از هویت		
دفاع از هویت ملی			
دفاع از کلیت نظام و حفظ نظام	دفاع از نظام اسلامی و جمهوری اسلامی		
یکپارچه و ید واحد بودن ملت ایران			
دفاع از مصالح ملی			
متکی به خود بودن در قدرت علمی و دفاعی	دفاع از عزت ملی		
انرژی هسته‌ای مظهر دفاع از عزت و هویت ملی			
تحقیر ملی با دفاع به وسیله بیگانگان			
انتخابات مظهر دفاع از عزت ملی			
دفاع از قرآن، سنت پیامبر (ص) و اهل بیت ^(ع)	دفاع از اسلام		
دفاع از همه مرزهای اسلامی			
وحدت مسلمین برای پیروزی			
دفاع از هویت انقلاب، اساس انقلاب و اساس این نظام	دفاع از انقلاب اسلامی		
دفاع از مجموعه ارزش‌های در هم تنیده انقلاب			
دفاع از عدالت			
امنیت را بزرگ‌ترین نعمت الهی دانستن و دفاع برای آن	دفاع از امنیت کشور		
وحدت و یکپارچگی ملت در دفاع از منافع و امنیت ملی			

دفاع از مرزهای جغرافیایی	دفاع از مرزها	دفاع از استقلال و تمامیت ارضی کشور	محیط دفاع
دفاع از مرزهای هویت ملی			
دفاع از مرزهای عقیدتی			
دفاع از سرزمین اسلامی	افزایش توان دفاعی و تهاجمی	محیط داخلی	محیط خارجی
حفظ آمادگی دفاعی			
بالا بردن قدرت دفاعی			
دفاع مسئولین کشور از اصول و ارزش‌ها	-	محیط داخلی	عناصر دفاع ملی
مقابله با جریان‌های معارض داخلی			
دفاع از عظمت و هیبت ملت در مذاکرات سیاسی			
سیاست نه شرقی نه غربی	-	محیط خارجی	عناصر دفاع ملی
روحیه انقلابی و دینی مردم			
تشکیلات نظامی و تشکیلات امنیتی (نیروهای مسلح)			
مسئله فنی و ابزارها نظامی (تجهیزات)	-	محیط خارجی	عناصر دفاع ملی

جدول شماره ۳: بعد شرایط مداخله‌گر

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله	بعد
حمله دشمن به دلیل عدم آمادگی	چیستی و چرایی	الگوی دفاع	شرایط مداخله‌گر
حمله به انقلاب			
دفاع از استقلال، آزادی و هویت حقیقی	ویژگی‌ها		
ایستادگی و استقامت			
حضور آحاد مردم			
ایثار و از خود گذشتگی			
حضور با اراده و عزم راسخ نسل جوان			
پیروزی با اتکا به ایمان و شجاعت جوانان و نیروهای مسلح	دستاوردها		
کسب روحیه خودباوری و استقلال			

تبیین نظام‌مند اندیشه‌ی دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا ... / ۱۹

تبدیل تهدید به فرصت			
تضمین‌کننده حیثیت کشور، هویت ملت، امنیت فعلی و عزت ملت ایران			
ثمرات اقتصادی			
نشان داد که ما می‌توانیم			
حفظ افتخارات دفاع مقدس	توصیه‌ها		
حفظ روحیات دفاع مقدس			
استفاده از تجربیات دفاع مقدس			

جدول شماره ۴: بعد مقوله محوری (مسئله و مسئولیت دفاع)

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله	بعد
دفاع از کشور	-	مسئله دفاع	مقوله محوری
دفاع از انقلاب			
دفاع از اسلام			
دفاع از هویت اسلامی			
دفاع از دستاورد بزرگ ملت ایران			
انسان‌های دین شعار، دین‌مدار و دین رفتار	ویژگی‌های نیروهای مسلح	مسئولیت دفاع	
پیش‌قراولان ملت برای دفاع			
مایه امنیت و آرامش مردم و عامل قوام کشور			
آموزش	ملزومات دفاع نیروهای مسلح		
انضباط			
تولید سلاح و سازندگی ابزارها در درون ن.م			
آمادگی ن. م برای رفع تهدیدهای خارجی	آمادگی و هوشیاری		
خام تبلیغات دشمن نشدن در قدرت دفاعی			
بالا بردن قدرت دفاعی			
مکمل دفاعی بودن اجزای ن. م (ارتش، سپاه و ...)	وظیفه نیروهای		
تقویت نیروی دفاعی و دفاع همه‌جانبه از کشور			

	مسلح		
--	------	--	--

جدول شماره ۵: بعد راهبردهای دفاع

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله	بعد
ارتقاء روزافزون آمادگی‌های دفاعی، تجهیزاتی و تسلیحاتی	قدرت بازدارندگی در مقابل دشمن	راهبردهای دفاع	راهبرد
حفظ قابلیت‌های دفاعی و امنیتی			
اقتدار دفاعی و نظامی و ایجاد ترس و رعب در دشمن			
علم و قدرت دفاعی	حفظ و بسط عناصر قدرت		
همکاری مردم با مسئولان و آمادگی نیروهای مسلح مؤمن برای دفاع از میهن			
دفاع از ارزش‌های اسلامی، استقلال و عزت ملی			
استراتژی نبرد نامتقارن	دفاع مقتدرانه		
حفظ روحیه سلحشوری			
تقیه نکردن در دفاع از نظام اسلامی			
افزایش قدرت دفاع از خود			
عدم وابستگی در دفاع	ایستادگی و دفاع جانانه از آرمان‌ها و منافع ملی		
تولید سلاح			
انگیزه دفاع داشتن			
رشادت آگاهانه و شجاعت همراه با فرزاندگی روحیه انقلابی‌گری برای دفاع			
فهمیدن نقشه دشمن در عرصه‌های مختلف	شناخت دشمنان و جهت‌گیری آنان		
پیشگیری، دفاع خوب با حمله پیش‌دستانه بر اساس نقشه دشمن			
عمق راهبردی	توجه به مؤلفه‌های قدرت		
دفاع از دور			
اقتدار در عرصه سازندگی	تقویت عناصر اقتدار ج.ا		
پیشرفت دفاعی و موشکی			

تبیین نظام‌مند اندیشه‌ی دفاعی مقام معظم فرماندهی کل قوا ... / ۲۱

حضور در منطقه	تقویت ابزارهای اقتدار ملی		
قدرت دفاعی			
آمادگی دفاعی			
تقویت عناصر قدرت	استحکام ساخت داخلی نظام		
استحکام داخلی و عزم جزم برای دفاع مشروع و منطقی			
حضور مردمی در عرصه‌های مختلف	حفظ وحدت		
حفظ وحدت به عنوان حصار دفاع از کشور			
هم‌داستان و هم‌سخن بودن مسئولان در دفاع			
نیروهای مسلح نوک پیکان استوار دفاع ملی	دفاع ملی و مردمی		
مشارکت مردم در دفاع			
حضور همه در عرصه انقلاب و عرصه دفاع از کشور			
هوشیاری و حضور همیشگی ملت در صحنه			
افزایش قدرت	دفاع مقتدرانه		
توان دفاع برای حفظ موجودیت خود			
عدم تعرض و تجاوز به دیگران			

جدول شماره ۶: بعد پیامدها

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله	بعد
افزایش توان دفاعی و تسلیحاتی	افزایش توان دفاعی و تهاجمی	آمادگی برای دفاع	پیامدها
بالا بردن قدرت دفاعی			
ضرورت آمادگی دفاعی	گسترش آمادگی نظامی و دفاعی		
آمادگی دفاعی تمام‌نشدنی			
حفظ و تقویت بصیرت و جهت‌گیری‌های دینی و انقلابی	افزایش آمادگی‌های روحی ن. م		
قدرت ایمان، باور و امید دادن به جوانان			
وظیفه اسلامی، انقلابی و ملی بودن آمادگی			
استحکام توان دفاعی با ایمان			

ارتقای روزافزون آمادگی‌های دفاعی، تجهیزاتی و تسلیحاتی	ارتقای مستمر آمادگی‌ها		
دنبال کردن و نوسازی همه شیوه‌ها و ابزارهای مورد نیاز	توسعه صنایع دفاعی و تهاجمی		

جدول شماره ۷: بعد پیامدها

مفاهیم	مقوله فرعی	مقوله	بعد
تهدید همیشگی دشمن	تهدیدات دشمن	ضرورت دفاع	شرایط علی
جنگ تبلیغاتی دشمن			
تداوم دشمنی استکبار و ضرورت آمادگی			
قادر به دفاع از خود بودن در برابر سلطه گران	دفاع از حق خود		
توان دفاعی برای مقابله			
تحقیر ملی با دفاع به وسیله بیگانگان	تحقیر ملی با ضعف دفاع		

مرحله سوم، کدگذاری انتخابی

این مرحله برای تفسیر و تبیین الگو و مدل استخراج شده صورت گرفته است. در این مرحله بر اساس نتایج دو مرحله کدگذاری قبلی به تولید مدل پرداخته شده است. از این رو در راستای گام سوم در این پژوهش مدل نظام‌مند مستخرج از نرم‌افزار از اندیشه‌ی فرمانده معظم کل قوا ارائه گردیده است. در این خصوص در ابتدا جدول نهایی استخراج شده اندیشه‌ی فرماندهی معظم کل قوا (مدزله) در خصوص دفاع شامل مقوله‌های اصلی و فرعی و مفاهیم آورده شده و در ادامه مدل منظومه‌ای و مدل نظام‌مند ارائه گردیده است.:

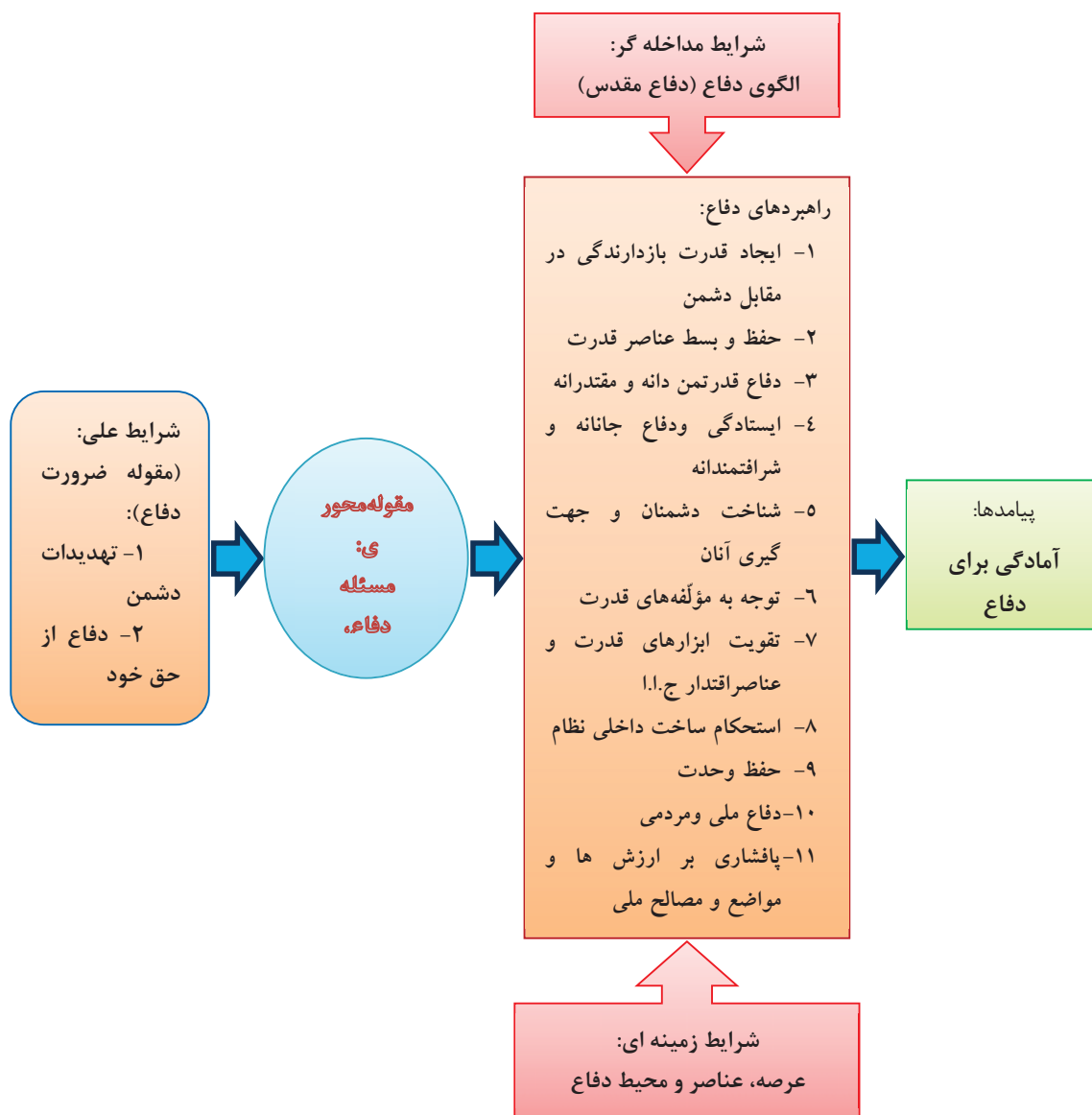
مبانی، اصول، مؤلفه‌ها و شاخص‌های معین و متقنی است که ناشی از نوع نگاه و جهان‌بینی نسبت به دفاع و امنیت و مجموعه‌ای از باور و گزاره‌های ثابت و مبتنی بر اعتقادات، احکام و اخلاقیات مستخرج از قرآن کریم، سنت و سیره پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه و آله و سلم) و ائمه معصومین (علیهم‌الاسلام) و آراء و نظریات اسلام شناسان است؛ به عبارت دیگر، در تبیین اندیشه دفاعی از یکسو می‌توان به بیان افکار، آراء و حقایق، ارائه علیت، تفسیر رویدادها، تأکید بر وضعیت‌ها، مشخص نمودن مؤلفه‌ها، شاخص‌ها و وضعیت مطلوب پرداخت و از سوی دیگر با طرح نظریات مهم و تأثیرگذار و شاکله نظری به بررسی روش‌های شناخت، منطق و حاکم بودن عقلانیت در آرا توجه خاص نمود تا در پرتو آن جهان‌بینی و مبانی اندیشه‌های مطرح کشف گردد.

در این میان اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری (حفظه ...) چراغ راهی است که اساس منش، شخصیت و رفتار نظامی و چگونگی تأمین امنیت، استواری و گسترش اقتدار دفاعی کشور بوده است و روشن‌کننده مسیر جهاد و مبارزه با استبداد و استکبار جهانی و بستر ساز حرکت به سمت تمدن نوین اسلامی است. اندیشه‌های دفاعی و راهبردی مقابله با انواع تهدیدات در رویکرد مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) بخشی از ضرورت‌های راهبردی ج.ا.ایران برای تأثیرگذاری بر محیط منطقه‌ای محسوب می‌شود. راهبرد دفاعی ایشان را باید به‌عنوان بخشی از نیاز ژئوپلیتیکی و هویتی جمهوری اسلامی ایران برای کنترل و مقابله با تهدیدات دانست. مقابله با تهدیدات دشمنان منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای نسبت به انقلاب و نظام اسلامی یکی از آموزه‌های راهبردی اندیشه دفاعی مقام معظم رهبری برای محدودسازی قدرت بازیگرانی است که از قابلیت مؤثر در جهت ایفای نقش در مناطق پیرامونی برخوردارند.

لذا این پژوهش در راستای تدوین نظام‌مند منظومه‌ی نگرش‌ها و بینش‌های اندیشه فرماندهی معظم کل قوا (مدظله) با موضوعیت دفاع صورت گرفته است. در این خصوص با یک سازوکار روشمند در قالب روش نظام‌مند گراند تئوری به خوانش و بررسی بیانات و اندیشه معظم له از سال ۱۳۶۸ تاکنون پرداخته شده و تلاش گردیده عصاره بینش ایشان استخراج، کدگذاری و مفهوم‌سازی شود و پس از دست یافتن به مقوله‌های اصلی و فرعی، الگوی اندیشه مقام معظم رهبری (مدظله) با موضوع دفاع به‌گونه‌ای «نظام‌مند» و «هدفمند» طراحی گردد. در راستای پاسخ به سه سؤالات پژوهش سه مرحله کدگذاری: (۱) اولیه برای شناسایی کدها و مفاهیم اندیشه‌ی، (۲) کدگذاری محوری برای تعیین مقولات اصلی و فرعی (۳) و درنهایت کدگذاری

انتخابی برای ترسیم الگوی «نظام‌مند» اندیشه مقام معظم فرماندهی کل قوا (مدظله) در خصوص دفاع صورت گرفته است. در گام اول پس از کدگذاری اولیه بیانات فرماندهی معظم کل قوا (مدظله)، تعداد ۵۸۰ گزاره شناسایی و احصاء گردید. پس از بازخوانی گزاره‌ها، ۲۴۵ مفهوم به دست آمد. در راستای گام دوم پژوهش، پس از بازخوانی مفاهیم و کدگذاری محوری ۹ مقوله اصلی شامل: ۱- عرصه دفاع ۲- آمادگی دفاع ۳- عناصر دفاع ملی ۴- مسئله اصلی دفاع ۵- محیط دفاع ۶- الگوی دفاع: دفاع مقدس ۷- مسئولیت دفاع ۸- راهبردهای دفاع ۹- ضرورت دفاع و ۴۸ مقوله فرعی به دست آمد. در بین مقوله‌های اصلی راهبردهای دفاع با بیش‌ترین گزاره (۱۶۰ گزاره) از اهمیت بالاتری برخوردار است. در بین مقوله‌های فرعی نیز مقوله «دفاع ملی و مردمی» با ۶۱ گزاره اهمیت و توجه بیشتری در اندیشه فرماندهی معظم کل (مدظله) قوا دارد. در بین مفاهیم نیز مفهوم «مبارزه با ظلم و دفاع از مظلوم» با ۲۸ گزاره از اهمیت و تأکید بیشتری در اندیشه دفاعی فرماندهی معظم کل قوا برخوردار است. در انتها در راستای هدف اصلی پژوهش مدل نظام‌مند اندیشه دفاعی فرماندهی معظم (مدظله) ترسیم و ارائه گردید. این مدل که برگرفته از مدل نظری «استراوس-کوربین» است، در آن ضرورت دفاع در برابر تهدیدات دشمن به عنوان شرایط علی، مسئله دفاع (دفاع از کشور، دفاع از انقلاب، دفاع از اسلام و هویت اسلامی و دفاع از دستاورد بزرگ ملت ایران) و مسئولیت دفاع که بر عهده نیروهای مسلح ج.ا.ایران است به عنوان مقوله محوری، الگوی دفاع (دفاع مقدس شامل: چپستی و چرایی، ویژگی‌ها، دستاوردها و توصیه‌های آن) به عنوان شرایط مداخله‌گر و عرصه دفاع (شامل: دفاع از ارزش‌ها و آرمان‌ها، دفاع از هویت، دفاع از نظام اسلامی و جمهوری اسلامی، دفاع از عزت ملی، دفاع از اسلام، دفاع از انقلاب اسلامی، دفاع از امنیت کشور، دفاع از مرزها، دفاع از استقلال و تمامیت ارضی کشور) و محیط دفاع (محیط داخلی و خارجی) و عناصر دفاع (روحیه انقلابی و دینی مردم، تشکیلات نظامی و تشکیلات امنیتی (نیروهای مسلح)، مسئله فنی و ابزارها نظامی) به عنوان شرایط زمینه‌ای مدنظر قرار گرفته که با ارائه راهبردی‌های دفاع که در انتهای مقاله آمده است، پیامد و خروجی آن یعنی «آمادگی برای دفاع» و «تأمین ایجابی امنیت ملی» کسب می‌گردد.

شکل شماره ۳: مدل منظومه‌ای اندیشه دفاعی فرماندهی معظم کل قوا (مدظله)

راهبردهای پیشنهادی

۱- ایجاد قدرت بازدارندگی در مقابل دشمن از طریق: ارتقاء روزافزون آمادگی‌های دفاعی و تجهیزاتی و تسلیحاتی (به پشتوانه‌ی آیه شریفه "و اَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ") نشان

دادن قدرت دفاعی، حفظ قابلیت‌های دفاعی و امنیتی، اقتدار دفاعی و نظامی و ایجاد ترس و رعب در دشمن، افزایش قدرت و توان دفاعی.

۲- حفظ و بسط عناصر قدرت با تکیه بر: همکاری مردم با مسئولان و در کنار آن آمادگی نیروهای مسلح مؤمن برای دفاع از میهن و ملت، دفاع از ارزش‌های اسلامی، استقلال و عزت ملی، اعلان دفاع همه‌جانبه و اقدام به دفاع و ضربه متقابل.

۳- دفاع مقتدرانه با تأکید بر: تقویت مادی و معنوی، استراتژی نبرد نامتقارن، حفظ روحیه سلحشوری، پیش‌دستی نکردن در حمله، آمادگی برای مواضع هجومی و دفاعی، دفاع یکپارچه همچون مستی مستحکم در مقابل مهاجم.

۴- ایستادگی و دفاع جانانه و شرافتمندانه از آرمان‌ها، اهداف و منافع ملی با تکیه بر: قوی شدن، تولید سلاح، دفاع کردن با قدرت، ایستادگی با عزم راسخ و توکل بر خدا، انگیزه دفاع داشتن، حفظ روحیه دفاع، رشادت آگاهانه و شجاعت همراه با فرزاندگی، روحیه انقلابی‌گری برای دفاع.

۵- شناخت دشمنان و جهت‌گیری آنان از طریق: فهمیدن نقشه دشمن در عرصه‌های مختلف، پیشگیری، دفاع خوب یا حمله پیش‌دستانه بر اساس نقشه دشمن، دانستن طرح کلی دشمن.

۶- توجه به مؤلفه‌های قدرت از طریق: عمق راهبردی، نیروی دفاعی، دفاع از دور، امنیت و وحدت ملی، پایبندی به اصول و مبانی انقلاب، سازندگی در نیروهای مسلح برای تأمین اقتدار دفاعی.

۷- تقویت عناصر اقتدار جمهوری اسلامی با بهره‌گیری از: اقتدار در عرصه سازندگی، گسترش و تعمیق فرهنگ انقلابی و اسلامی، پیشرفت دفاعی و موشکی، حضور در منطقه
۸- تقویت ابزارهای اقتدار ملی از طریق: قدرت دفاعی (قدرت دفاع موشکی و ...)، توانایی دفاعی، آمادگی دفاعی، تقویت عناصر قدرت، حضور مقتدرانه در منطقه.

۹- استحکام ساخت داخلی نظام با: متکی به مردم بودن، متکی بودن به ایمان و عواطف مردم، استحکام داخلی و عزم جزم بر دفاع مشروع و منطقی، حضور مردمی در عرصه‌های مختلف.

۱۰- حفظ وحدت با تأکید بر: وحدت برای دفاع از انقلاب، حفظ وحدت به‌عنوان حصار دفاع از کشور، جامعه متحد و انقلابی، هم‌داستان و هم‌سخن بودن مسئولان در دفاع، خدشه‌دار نشدن وحدت.

۱۱- دفاع ملی و مردمی از طریق: حضور مردمی در صحنه دفاع، احساس مسئولیت عمومی مردم نسبت به تحرکات دشمن، دفاع همگانی مردم و مسئولان از استقلال کشور و ارزش‌های آن.

پیشنهاد‌های کاربردی

- ۱- آگاهی دادن به مردم از طریق اتاق‌های فکر و تقویت دولت-ملت با محوریت رسانه ملی به منظور تحقق دفاع همه‌جانبه در کشور.
- ۲- تلاش در جهت شکل‌گیری نظام تربیتی هوشمندانه با رویکرد جوان‌گرایی در عرصه‌های مختلف نظامی، سیاسی، مدیریتی و ... برای دفاع از کیان و شرف کشور.
- ۳- افزایش توان و قدرت دفاعی و تسلیحاتی (به پشتوانه‌ی آیه شریفه "و اَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ") و در پیش گرفتن، توسعه و حفظ همگرایی و تعامل درونی (ارتش و سپاه و ...).
- ۴- تقویت عناصر اقتدار دفاعی با بهره‌گیری از فناوری‌های نوینی همچون هوش مصنوعی و نوسازی و تحول سازمانی از طریق نظام مدیریت ایده پردازی با محوریت جشنواره باقرالعلوم و ...
- ۵- شکل‌گیری تمدن نوین اسلامی از طریق تأکید بر وحدت و یکپارچگی مردم در دفاع از منافع کشور، افزایش قدرت دفاع در استراتژی نبرد نامتقارن از طریق نیروهای مسلح و ایجاد بازدارندگی دفاعی.
- ۶- گسترش روابط با کشورهای منطقه با تأکید بر اشتراکات هویتی و منافع ژئوپلیتیکی به منظور نفوذ و عمق‌بخشی راهبردی ج.ا. فراتر از مرزهای جغرافیایی با استفاده از ظرفیت‌های دیپلماسی دفاعی.
- ۷- توسعه گفتمان مبارزه با صهیونیسم و دفاع از آرمان فلسطین از طریق همکاری و تعامل با کشورهای مسلمان با تأکید بر اشتراکات هویتی و منافع ژئوپلیتیکی طرفین و استفاده از ظرفیت محور مقاومت از طریق دیپلماسی دفاعی.
- ۸- ایجاد همگرایی جهت حضور بسیج مستضعفین و نسل جوان در دفاع از استقلال، آزادی و ترویج روحیه ایثار و از خودگذشتگی آن‌ها در دوران دفاع مقدس با برگزاری همایش‌های داخلی و خارجی و ظرفیت دیپلماسی رسانه‌ای.

۹- توجه به همیشگی بودن تهدید، جنگ تبلیغاتی و تداوم دشمنی استکبار و ضرورت آمادگی در برابر آن و کمک به بیداری اسلامی و به میدان آوردن ظرفیت دیگر کشورهای اسلامی، با استفاده از قدرت نرم و هوشمند کشور از طریق دیپلماسی دفاعی.

فهرست منابع:

- امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) (سید علی)، بیانات از سال‌های ۱۳۶۸ الی ۱۳۹۹. قابل دسترسی در: www.Khamenei.ir
- بوزان، باری و دیگران (۱۳۸۶) "چارچوبی تازه برای تحلیل امنیت"، ترجمه: علیرضا طیب، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- جعفری، سید اصغر، متقی، ابراهیم، حسین خانی، نورالله، قربانی، سعید، لطفی مرزناکی، رحمان (۱۳۹۵) "درآمدی بر دفاع در اندیشه امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)"، تهران: انتشارات دفاع.
- جمشیدی، محمد حسین (۱۳۸۳)، مبانی و تاریخ اندیشه نظامی در جهان، تهران: سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران (دوره عالی جنگ).
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۵)، "لغت‌نامه دهخدا"، جلد اول، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- ربیعی، علی (۱۳۸۷)، مقدمه‌ای بر امنیت ملی در جهان سوم، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.
- رشید زاده، فتح‌الله (۱۳۹۳) "تبیین فراهای از اندیشه‌های نظامی_ دفاعی فرماندهی معظم کل قوا"، تهران: انتشارات دانشگاه امام علی (ع).
- رشید، غلامعلی، حیدری، کیومرث، کبیری، ابوالحسن، مهدوی، علی، سعادت ارکان نجد، محمود (۱۳۹۶) "تدوین راهبردهای نظامی دفاع همه جانبه در برابر جنگ احتمالی آینده"، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال پانزدهم، شماره ۷۰.
- سبحانی فر، محمدجواد، نوروزی، روح‌الله (۱۳۹۱) "از تهاجم فرهنگی تا جنگ نرم و راه‌کارهای مقابله با آن از منظر مقام معظم رهبری"، فصلنامه پاسداری فرهنگی انقلاب اسلامی، شماره ۵.
- عمید، حمید (۱۳۷۲) "فرهنگ عمید"، تهران: امیرکبیر.
- عبدالحسین زاده، شراره (۱۳۹۷) "نظم و آشوب: الگوی ایران در شکل‌دهی به نظم نوین منطقه‌ای و بین‌المللی"، تهران: انتشارات اندیشه‌سازان نور.
- عصاریان نژاد، حسین (۱۳۹۱) "نقد برشی بر ادبیات غیربومی دفاع ملی، دفاع همه‌جانبه"، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

عبداله‌خانی، علی (۱۳۹۲) "نظریه‌های امنیت"، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر.

عراقچی، سید عباس، محمدپور شاهکلانی، سعید، رحمانی، محمد علی (۱۳۹۹) "راهبردهای سیاسی دفاع همه جانبه در جنگ احتمالی آینده"، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال هجدهم، شماره ۷۹. قاسمی، علی، بارین چهاربخش، ویکتور (۱۳۹۰) "ارزیابی حق دفاع مشروع در حقوق بین‌الملل معاصر"، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی، سال ۷، شماره ۲.

کوهکن باقری، علیرضا، باقری، سامیه (۱۳۹۴) "زمینه‌های شکل‌گیری گروه داعش در آسیای مرکزی"، فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام، سال ۵، شماره ۳.

کیانی، سورنا (۱۳۹۷) "الگوی راهبردی دفاع همه جانبه از منظر قرآن کریم"، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

معین، محمد (۱۳۸۶) "فرهنگ معین"، تهران: انتشارات زرین.

مرادپیری، هادی (۱۳۹۵) "تبیین اصول و مؤلفه‌های الگوی دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران از دیدگاه اسلام (با تاکید بر نظرات و بیانات امام خامنه‌ای (مدظله العالی))"، سومین همایش تبیین اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله العالی) دانشگاه مالک اشتر.

مصطفی، خراسانی، مهدی، زکی پور (۱۳۹۶) "بررسی اندیشه‌های دفاعی مقام معظم رهبری در خصوص نیروهای مسلح"، دومین کنفرانس بین‌المللی مطالعات اجتماعی فرهنگی و پژوهش دینی.

مهدیان، حسین، یوسفوند، یعقوب (۱۳۹۵) "تبیین اندیشه امنیتی امام خامنه‌ای (حفظه الله) در حوزه جنگ نرم و نقش آن در استحکام قدرت درونی ج.ا.ا"، مطالعات قدرت نرم، سال اول، شماره ۲.

مهدیان، حسین (۱۳۹۱) "واکاوی مفهوم امنیت ملی و سیر تحول در مفهوم آن"، ماهنامه خلیج فارس و امنیت، سال سیزدهم، اردیبهشت، شماره ۱۲۹.

Mattis, Jim (۲۰۱۸), Summary of the ۲۰۱۸ National Defense Strategy: <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/۲۰۱۸-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>

MINDEF(۲۰۰۴), Factsheet-About Total Defense:

https://www.nas.gov.sg/archivesonline/data/pdfdoc/MINDEF_۲۰۰۴۰۲۰۷۰۰۱_۲/MINDEF_۲۰۰۴۰۲۰۷۰۰۳.pdf